

széptől a vén szerelmeshez, Magyar és deák nyelvek siralmas panaszsza, Tercsa és Bandy énekei azt tartom a tréfás Satirák notájára irattak. ...”

Így a Barcsay által említett versekről elmondhatóak, hogy legkésőbbben 1772-ben lettek másolva, Barcsay Ábrahámnak barátságából, szimpátiából, egyes esetekben 1757-ben/körül keletkezettek. Barcsay többször biztatta Orczyt versei kiadására, amelynek meg nem tétele okozta, hogy az általa említett versek közül ma már nem ismerjük a „Kupido Temetése”, „Örsy lakásomhoz”, „Intés egy széptől a vén szerelmeshez”, „Magyar és deák nyelvek siralmas panaszsza”, „Tercsa Bandy énekei” címűeket. [Talán még előkerülhetnek...]

III. Az általunk idézett Barcsay Ábrahám levelek a volt máramaroszi Petrovay-anyag részei. Ebben az anyagban Orczy Lőrinc egy verse, a különös című „Orczy Lőrinc »válasz Barcsaj Leveleire de dato Gotzendorff [Glotzersdorff] 20. 8br.1778.«” található, amelynek érdekessége, hogy két missilis Barcsay-levele íródott. „Schribau, Prussiai Silesia szélin 3dik 9bris reggel négy orakor, 778. „keltezésüre negyvennégy sort, a másikra, a korábbira „Silesiába Glotzersdorffii gunyhombol, 20dik 8br 778.” dátumúra, a nyolc utolsó sort írta Orczy Lőrinc¹⁹. Az 1789-ben megjelent kötetben, „A’ menyinykő hárító dárdákról” címmel, a 209–211 oldalon jelentette meg Révai Miklós. E költeménynek csak itt, a Petrovay György által elvitt anyagban van meg a kézirata. Az általam idézett összes Barcsay-levele is itt található, a már többszöri példaként felhozott „P 520, Miscellanea, 18. csomó, Missiles, Epistolae familiarum ad Stephanum, Laurentium et Josephum Orczy. = Jelzet nélkül. Nr.1–115. 1720–1798. Főleg korabeli írók levelei.”²⁰ anyagában, az évtizedeken át elpusztultnak tartott, több más, a budapesti törzsanyagból kivett iratcsomóban.

H. KAKUCSKA MÁRIA

Egy reformkori bencés szerzetes olvasmányai. A katolikus papság műveltebb része a világi értelmiséghez hasonlóan jelentékeny szerepet töltött be a reformkor irodalmi életében.¹ Több jelentős író kerül ki közülük, mint például Guzmics Izidor, Horváth Endre vagy Czuczor Gergely. Jó néhányan, mint könyvvásárlók és olvasók vállaltak részt az irodalom támogatásából, és kapcsolódtak be az irodalmi életbe. Előfizeteket gyűjtöttek, és maguk is előfizettek a kortárs-írók könyveire. Sokan tagjai lettek a kaszinóknak és olvasóegyesületeknek.²

Guzmics Izidor szeretett tanítványa és munkatársa, Beély Fidé³l kéziratossá hagyatéká olvasmánytörténeti vonatkozásban is rendkívül érdekes. Kéziratban maradt részletes önéletrajza⁴, és az

¹⁹ A versről részletesen, H. KAKUCSKA MÁRIA: *Orczy Lőrinc válasza Barcsay Ábrahám levelére.* = MKSz (117.) 2001. 2. sz. 207–208.

²⁰ Ebből az anyagból adta ki BALOGH Béla: *Bessenyei György levelei.* = Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv (X.) 1994. Nyíregyháza., és UO: *Kazinczy Ferenc levelei.* Széphalom, 4., 1992.; és EGYED Emese: *Levelek fejéről Múzsák sisakomat. Barcsay Ábrahám költészete.* Kolozsvár, 1998. Ő Orczy-gyűjteménynek nevezte el az iratcsomót.

¹ Vö.: FÜLÖP Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban.* Bp. 1978. 230–236.

² Számos pap és paptanárné neve, pl. Czuczor Gergelyé, Guzmics Izidoré, Deák Ferenc rokonáé, Oszterhuber Ferenc veszprémi kápláné, Ruszek Józsefé vagy a főpapok közül Barkóczy Lászlóé és báró Szepessy Ignácé szerepel az előfizetési jegyzékekben. Kisfaludy Károly *Aurórájának* és Vörösmarty *Zalán futásának* legtöbb előfizetője is dunántúli katolikus pap.

³ Briedl József (a Beély Fidé³l nevet később vette fel) 1807. július 5-én született Székesfehérváron. Elemi és középfokú tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1822-ben a Szt. Benedek rendbe lépett. Pannonhalmán, majd Bakonybélben tanult. 1830. augusztus 6-án áldozópappá szen-

1845–47 közötti évekből származó olvasmányjegyzéke⁵ tájékoztatást nyújt arról, milyen jellegű és témájú könyveket olvasott tanulóéveiben, és későbbi életében.

Beély tizenöt éves korában, 1822-ben, Pannonhalmán lépett a bencés rendbe. Önéletrajzában leírja, hogy ekkor ízlelte meg először az olvasás örömét, és részletezi mit olvasott ebben az évben. Úgy tűnik, már gyermekkorától érdeklődött kortárs magyar irodalom iránt, hiszen Kisfaludy Sándor regéit, és az *Auróra* kötetét említi ebből az évből, mint kedvelt és maghatározó olvasmányait. Ekkor olvasta Faludi Ferenc műveit, és németül Schiller, Goethe, Herder munkáit. Két évvel később, 1825-ben, mikor Bakonybélben folytatta tanulmányait, leírja, hogy itt csak a klasszikus szerzők, Livius, Cicero, Horatius, Vergilius olvasására nyílt alkalma, mert „az odavaló könyvtár semmit az újabb literatúrából nem bír”. Az 1827–1830 közötti éveket ismét a pannonthalmi rendházban töltötte, ahol teológiai tanulmányokat folytatott. Itt „bőségében lévén a könyveknek”, örömmel olvasott, de inkább németül, mint magyarul, „tökéletesebb lévén a könyvtár német munkákra nézve, mint magyarokra.” Azonban egy ismerősétől⁶, akinek „válogatott magyar könyvtára” volt, gyakran kapott kölcsön ezekben az években magyar műveket. Berzsenyit, Dajka Gábort, Kisfaludyt olvasott. Említi az *Auróra* zsebkönyvet, amelynek olvasása mindig „igaz örömet” okozott neki. 1832-ben mindennapos olvasmányai közé tartoztak az újságok (különösen a *Jelenkor*), de szívesen olvasta a *Tudományos Gyűjteményt*, és a *Felső Magyar Országgi Minervát* is. Ebben az évben Kazinczy, Kisfaludy Sándor és Károly, Virág Benedek, valamint Klopstock, Wieland, Herder, Kleist és Goethe munkái tették ki olvasmányai jelentős részét.

1832-ben Guzmics Izidort nevezték ki bakonybéli apáttá, és ő magával vitte kedves tanítványát, a huszonöt éves Beély Fidél is, hogy nevelés – és oktatástant, esztétikát, diplomatikát és heraldikát tanítson a növendékeknek. Önéletrajzában ezt írja az első bakonybéli évekről Beély: „alig valék képes az összehalmozott újságok és járó folyóiratokon kívül valamit olvasni, mert maga a leckékre való mindennapi készülés elvonta tőlem naponként 3–4 órát.”⁷

A bakonybéli apátság és rendház könyvtára Guzmics Izidor apáti kinevezése idején kezdett fejlődni és gyarapodni. 1835 őszén az apát Beély Fidélt nevezte ki a könyvtár örvévé, évi 8 pengő forint tiszteletdíj ellenében. 1835 októberében Beély önéletrajzában írja:

„vagyon az apátságnak egy kisded könyvtára, mely mintegy 1120 munkát bír, ám a magyar literatura újabb jeles termékeit föllelheted benne, néhány régi nyomtatott magyar imádságoskönyvekkel a XVI. századból. Most vagyon benne egy kis pénz-és könyvjármény, melynek szaporítására gond fordítatik.”⁸ A könyvtárat Beély 1837 februárjában és márciusában rendezte. „Február s márciusban ez évben egészen újra rendezém a könyvtárt, mindeneket újjonon leírék, a lajstromokat megcsinálám, a könyveket a

telték. Guzmics Izidor, aki már diákkorában felfigyelt a tehetséges ifjúra, apáttá történt kinevezésekor magával vitte Bakonybélbe. Őt találta alkalmasnak az oklevéltan, az esztétika, valamint a nevelés-és oktatástan tanítására. Egyidejűleg kinevezte a könyvtár örvévé is. A fiatal tanár számos idegen nyelven olvasott, és a bakonybéli könyvtár gazdag anyaga is a rendelkezésére állt. Pedagógiai tárgyú írásokat fordított németből és angolból, és ezekben az években kezdett publikálni. Elméleti pedagógiai munkásságának elismeréséül 1839. november 22-én az akadémia Beély Fidél levelező tagjává választotta. Fő műve, az *Alapnézetek a nevelésről...* 1848 márciusában jelent meg. A bukás után megszűnt Bakonybélben a tanárképzés. Beély hat éven át az apátság botanikus kertjét gondozta, 1855-től a rend kőszegi gimnáziumának igazgatójaként működött, 1863. június 30-án bekövetkezett haláláig.

⁴ BEÉLY Fidél: Életem rajza. BK 218. I. 1.

⁵ Külömbféle könyvek, mellyeket elolvastam, jelesebb helyei, és lapjainak följegyzése vagy kivonatos megismertetése. BK. 218. II. 2.

⁶ Reginald viceadminisztrátor

⁷ BEÉLY Fidél: Életem rajza. BK 218. I.1. 9.

⁸ BEÉLY Fidél: Életem rajza. BK 218. I.1. 11.

könyvtár magyar nyomtatott billegével megjegyzém, s osztályozám oly móddal, hogy kiki ezentúl akármely könyvre könnyen ráakadhat. E dolog két hétig eltartott és ki is fárasztott, annál is inkább, mert mármost saját könyveimet is újra rendezém, osztályozám, s nevem nyomtatott bélyegével megjegyzém, mellyek akkoriban mintegy 290 darabra mehettek. Ezentúl a könyvtárban könnyű volt a vett és rendelt könyveket beírni, megbillegezni, mit egy évben minden fertály esztendőben egyszer szoktam megtenni.”⁹

Kéziratban fennmaradt Beély Fidél olvasmányainak jegyzéke¹⁰ az 1845–1847 közötti évekből a Szent Benedek Rend Pannonhalmi Nagykönyvtárában. Az összesen 102 lapot tartalmazó iratcsomó a „Különféle könyvek, mellyeket elolvastam, jelesebb helyei, és lapjainak följegyzése vagy kivonatos megismertetése” címet viseli, és négy részből áll. Az első rész (I. szám) a Beély által 1845 novemberében és decemberében, a második és harmadik rész (II–III. szám) az 1846-ban, a negyedik rész (IV. szám) az 1847-ben elolvasott könyvek és folyóiratok kivonatát tartalmazza. A két év és két hónap alatt a bakonybéli rendház szerzetesánára összesen 56 magyar és német nyelvű könyvet olvasott el. Ezek között kilenc teológiai, négy pedagógiai, két pszichológiai, négy nyelvészeti, hat történelmi, két esztétikai témájú tudományos munka, egy útirajz, egy életrajz, szerepel, a többi szépirodalmi mű. Emellett megemlíti még a Magyar Tudós Társaság névkönyvét és évi értesítőit, amelyek szintén szerepeltek olvasmányai között. Szembetűnő, hogy az olvasmánylista kizárólag frissen (1843–1847 között) megjelent könyveket tartalmaz, tehát Beély Fidél törekedett arra, hogy lépést tartson kora tudományos- és szépirodalmának legújabb eredményeivel és törekvéseivel.

A bakonybéli szerzetes által a két év alatt elolvasott húsz szépirodalmi mű között a reformkor irodalmának jelentős darabjai szerepelnek. Olvasa Vörösmarty Mihály 1845–46-ban a Nemzeti Könyvtár sorozatban megjelentetett összes munkáinak 1–8. füzetét, amely a költő verseit, hőskölteményeit, színműveit tartalmazza. Beély Vörösmartyt tartotta „honunk legjelesebbik” költőjének, szerette Csokonait, ám Kis János, Császár Ferenc költészete is közel állt hozzá. Szívesen olvasta Szigligeti Ede színműveit, Frankenburg Adolf beszélyeit.

Érdekes, hogy mennyire magragadta a korszak jeles író-újságírója, a Széchenyi eszméiért lelkesedő Nagy Ignác munkássága. Olvasa a nagy sikert aratott, és a Magyar Tudós Társaság által száz arannyal jutalmazott *Tiszújítás* című politikai vigjátékát, amelyben a korrupciós választási hadjáratok ellen emeli fel szavát. Részletesen írt a *Magyar titkok* című 1844–45-ben megjelent regényéről, amely tulajdonképpen életképek sorozata, és melyben a főváros korabeli életét és társadalmi viszonyait ábrázolta és bírálta. „Az egész munka oly jeles, oly mulattató és figyelmet lebilincselő, hogy a honi irodalom termkei közt a satíra mezején párjára alig találhatunk”¹¹ – írja Beély. Megnyerték tetszését Nagy Ignác más munkái is, az 1843-ban megjelent *Beszélyek*, az 1844-ben megjelent *Torzképek*, a *Hajdan és most* (1845), a *Bors és paprika* (1845), valamint a *Menny és pokol* című humoreszkgyűjtemény is. (1846).

Nagy élmény jelentett számára Eötvös József regénye, *A falu jegyzője*, amelyet megjelenése évében olvasott, és amelyről felismerte, hogy „tagadhatatlanul egy a legjelesebbek közül korunkban, mely a regény hatalmas országában megjelent.”¹²

Úgy tűnik, erősen érdeklődött a népköltészet iránt is, mert örömmel olvasta a Tompa Mihály által összegyűjtött, és az 1846-ban két kiadást is megért *Népregék és mondák*at, valamint Erdélyi János *Népdalok és mondák* (Pest, 1846) című gyűjteményét.

⁹ BEÉLY Fidél: Életem rajza. BK 218. I.1. 19.

¹⁰ BK. 218. II. 2.

¹¹ BK. 218. II. 2. I. II.szám. 26.

¹² BK. 218. II. 2. I. IV.szám. 11.

Mivel a nevelés-és oktatástan tanára volt, több frissen megjelent pedagógiai-pszichológiai szakmunka is szerepelt olvasmányai között. Olvasta az esztergomi érseki tanítóképző, vagy korabeli elnevezése szerint „mesterképző”, tanárainak, Majer Istvánnak (*Népneveléstan*, 1845.) és Rendek Józsefnek (*Tanmódszer városi, s falusi elemi iskola-tanítók és mesterképző intézetek használatára*, 1846., és *Kalauz*, 1847.) kifejezetten a katolikus tanítóképzés céljait szolgáló műveit. Majer István könyve inkább a nevelés elméleti kérdéseivel foglalkozik, tanártársa Rendek József munkái oktatáselmélettel és oktatásmódszertannal, de emellett szólnak a tanítói hivatás lényeges kérdéseiről, sőt a fogyatékos gyermekek oktatásának speciális problémáiról is. Beély Rendek József műveit lényegesen jobbnak tartotta, mint Márkli József hasonló témájú (*Módszertan*, 1845) munkáját.

Beély maga is tanár lévén felismerte a diákszínjátszás nevelő hatását. Életrajzában említi, hogy tanítványai Guzmics Izidor apát nevenapját a maguk által írt és előadott színdarabbal köszöntötték Bakonybélben. Éppen ezért fordult különös figyelemmel Majer István ifjúsági színdarabjai felé. (*Színdarabok ifjúság számára*. Pest, 1846.) Bár elismeri, hogy a szerzőt „jó szándék vezérelte” nem hallgatja el, hogy „a drámái tökélytől oly távol áll, hogy e tövises mezőn alig foghat babérokat arathatni.” Tehát a darabokat rossznak tartotta, olyannak, amelyek nem alkalmas iskolai színelőadásra. Nem is vette fel Majer színdarabjait abba a bibliográfiába, amelyet az 1848-ban megjelent pedagógiaelméleti művének függelékében közölt, pedig ebben számos kortárs szerző (Döbrentei Gábor, Bátty Károly, Bezerédj Amália és Ney Ferenc) ifjúsági művei szerepeltek. Hogy mennyire fontos volt Beély számára az ifjúsági irodalom kérdése, jelzi, hogy 1849-ben, a Somogyi Károly által szerkesztett színvonalas pedagógiai szaklap, *Katholikus Iskolai Lap* hasábjain hosszú tanulmányt közölt az ifjúsági irodalomról és az ifjúság számára író szerzők felelősségéről, „Az ifjúsági iratok árnyoldalai, célja és minősége” címmel, a lap 1849. február 6-i számában. Ez a cikk azért méltó figyelmünkre, mert ez az első olyan magyar nyelven megjelent írás, amely az ifjúsági irodalom kérdéseivel, tudományos alapossággal foglalkozik. A szerző felismeri, hogy milyen nagy az ifjúsági irodalom pedagógiai jelentősége. Azt vallja, hogy ez a gyermekek életszemlélete, magatartása, de ismereteinek szerzése szempontjából is ez az egyik leghatékonyabb eszköz. Az olvasmányok érzelmeket keltenek a gyermekekben, eszményképeket nyújtanak nekik, élettapasztalatokat előlegeznek számukra, cselekvésre ösztönzik őket. Beély sorra veszi a gyermekek számára írott művek hiányosságait. Elítéli azokat a szerzőket, akik pusztán szórakoztatni kívánják kis olvasóikat. Nézete szerint a csak időtöltésre, unaloműzésre szánt írások feleslegesek. Olyan munkákat kell az ifjúság kezébe adni, melyek hasznosak. Ezért történeti- és útleírásokat, valamint ismeretterjesztő műveket ajánl. Az olvasmányoknak ki kell egészíteniük az iskolában megszerzett tudást, sőt olyanoknak kell lenniük, melyek a nevelés esetleges hiányosságait is képesek pótolni. A szerző különösen fontosnak tartja, hogy csak szép és helyes magyar nyelven írott munkák kerüljenek a gyermekek kezébe.

1846. január 12-én ünnepelték Pestalozzi születésének 100. évfordulóját. Németországban Diesterweg indított mozgalmat a jubileum megünneplésére, nálunk sokkal szerényebb keretek között, Tavasi Lajos kezdeményezésére rendeztek Pesten és vidéken néhány ünnepi gyűlést. Hogy az évfordulós ünnepségeken elhangzottak nyomtatott formában is megmaradjanak, Tavasi saját költségén kiadott egy Pestalozzi-émlékkönyvet *Nevelési Emléklapok*¹³ címmel. A Pestalozzi emlékének szánt – 1846 januárjában megjelent – füzet több pedagógus értekezését és költeményeit közli Pestalozziról. A *Religio és Nevelés* című katolikus lap cikksorozatban¹⁴ támadta a *Nevelési Emléklapok* Pestalozzi számát, meglehetősen erős hangon, kiemelve azt, hogy a svájci pedagógus „a francia

¹³ A *Nevelési Emléklapok* 1846–1848-ig jelent meg, rendszertelen időközönként, hat füzetben, Pesten, Tavasi Lajos szerkesztésében.

¹⁴ *Religio és Nevelés* 1846. 51, 121, 142.

forradalom híve” és „az arisztokrácia ellensége” volt, hogy „vallástalan”, és hogy a „tanításhoz nem is értett.” Beély, aki olvasta a füzetet, szintén keményen megbíráta azt, egyoldalúan dicsérő hangja miatt. „Sokat ígérő munka, de keveset nyújtó, melyben Pestalozzi úgy magasztaltatik s oly dicsővé emeltetik, kinél jelesebb tanító és nevelő soha nem volt, s nem is lehetett a földön.”¹⁵ – írja. Beély elismeri ugyan Pestalozzi érdemeit a népnevelés terén, részben egyetért módszertani elképzeléseivel is, de túl mechanikusnak tartja azt. A bakonybéli szerzetes véleménye sokkal több objektivitást és szakmai hozzáértést mutat tehát, mint a *Religio és Nevelés* recenziói.

Rónay Jácint¹⁶, Beély Fidél tanítványa, 1846-ban adta ki *Mutatványok a tapasztalati lélektan köréből*, és 1847-ben *Jellemisme* című munkáit, amelyeket Beély jelentős magyar nyelvű pszichológiai műveknek tartott, olyanoknak, amelyek a hazai lélektani irodalom fontos darabjai, sőt felveszik a versenyt a hasonló tárgyú német munkákkal. Ő, aki ritkán ragadtatta magát személyes megjegyzésekre, érzelmei kifejezésére írásaiban, volt tanítványával kapcsolatban kivételt tett. Az elsőként megjelent műről megjegyzi: „kellemes írmodora, s gondolatinak kedves folyadékonyasága miatt általános dicséretet aratott.” Az 1847-ben napvilágot látott *Jellemisme* című műről pedig azt írja, hogy az első „sokban fölülhaladja, s mind férfi, mind nőnek oly kedves olvasmányt nyújt, melyet örömet kezéből le nem teend, míg azt figyelmesen át nem olvasta... Éljen sokáig a jeles és munkás író!”

Úgy tűnik, hogy a bakonybéli szerzetes érdeklődött a magyar történelem iránt is, mert igen részletes tartalmi ismertetést írt Horváth Mihály: *A magyarok története* című (Pápa, 1842–46), a magyar történetírás szempontjából is jelentős művéről, amelyet jeles, értékes munkának tartott. Hasonlóképpen vélekedett Körmöczy Imre: *A keresztény hit és egyház történeti kifejeése* című, 1845-ben, Pesten megjelent egyháztörténeti összefoglalásáról is.

Mivel Bakonybélben esztétikát is tanított (amelyet a neveléstannál kevésbé kedvelt) elolvasott minden frissen megjelent művet, amihez e tárgykörben hozzájutott. Purgstaller József¹⁷: *A szép-műtan vázlata* (Buda, 1844.) éppúgy szerepelt olvasmányai között, mint a neves német esztéta, Theodor Mundt, 1845-ben Berlinben megjelent *Aesthetik* című kötete. Az utóbbiról Beély véleménye az, hogy a tárgykörben igen jeles mű, és bár a szerző protestáns, „s így a catholica vallásnak kevésbé barátja”, a kötet „megérdemli az olvasást, és néhány helyen a stylre nézve classicusnak is mondhatni.”¹⁸

Beélynek a magyar nyelv iránti érdeklődésére vall az a három kötet, amelyek új magyar szavak és kifejezések gyűjteményeinek tekinthetők, és amelyeket azért olvasott különös érdeklődéssel, hogy mind a katedrán, mind pedig publikációiban tökéletesen fejezze ki magát magyarul. Kiss Mihály: *Magyar újdonszavak tára, melly magában foglalja a hírlapokban, könyvekben és társalgásban előkerülő új és műszavakat* című könyve 1844-ben, Pesten jelent meg. Beély a saját költségén szerezte meg a könyvet kis magánkönyvtára számára, és mint szegény szerzetes, igencsak bosszan-

¹⁵ BK. 218. II. 2. I. III.szám. 5.

¹⁶ Rónai (Leitzinger) Jácint (1814–1889) a későbbi nemzetőr-pap, természettudós, 1835-ben Beély tanítványa volt Bakonybélben, akit önéletrajzában „kitűnő szorgalmú”-ként említi. Az ön-életrajz 1849-ben ismét megemlékezik Rónayról, akit a katonaság előtt Győrben tartott, a forradalmat és Kossuthot éltető, lelkesítő beszédei miatt Pannonhalmára majd Bakonybélbe küldték a rend vezetői. „Ittlétét igen örömet vettük”, írja Beély, „mert igen kedves és mulattató ember.”... Fájlalja, hogy „Rónay köztünk alig töltött el egy hónapot, mert miután Győrt, s nem soká reá Budát is május elején a magyarok visszavették ostrommal, meghívott újra Győrbe főszónoknak Pöltenberg magyar Generalis által, s eltávozott örömet, közénk aligha visszatétendő valaha, mert mondott s kinyomtatott lelkesítő beszédei, mellyekben a habsburgi házat szidalmazza, olly bizonyítványok ellene, mellyek miatt néki visszatérnie lehetetlen. Ő el van szerzetünkre nézve veszve, kit a körülmények s az ifjú tűz belesodrott a forradalom örvényébe.”

¹⁷ Palotai (Purgstaller) József (1806–1867) egyetemi tanár, az MTA tagja, piarista.

¹⁸ BK. 218. II. 2. I. II. szám. 14.

kodott, hogy a könyv, vonzó címe, és magas ára ellenére „két váltó garast sem ér meg,” hiszen hiába keresett benne új szavakat. „Kár volt a szerzőnek ily haszontalan szóleírásra vesztegetni a fáradságát, mellyel a közjónak biz igen csekély szolgálatot tett, s vevőit reményeiben csak megcsalá.” Bizonyára nagyon bántotta, hogy a címe miatt, körütekintés nélkül vette meg a drága kötetet, mert erkölcsi tanulságként megfogalmazza a maga számára: „vonzó cím által ne engedjük magunkat megcsaladni, s elámítani, hanem vagy vizsgáljuk meg előbb önszemeinkkel, s forgassuk kezeinkkel a munkát, vagy pedig halljunk előbb róla közvéleményt, s csak azután vegyük meg, különben gyakran kidobandjuk filléreinket mellyeket hasznosabb dolgokra fordíthattunk volna.”¹⁹ Jobb véleménnyel volt a másik két szótárról, amelyeket a következő évben vásárolt. (Királyföldi Endre²⁰: *Újdon magyar szavak tára*. Pest, 1846. és *Idegen szótár*. Pest, 1846.) „E két kised szótárt leginkább azért szerzém meg, hogy a legújabb szavak, s a társalgási nyelv idegen kifejezéseit bírhasam.” – írja. Ezekben nem csalódott, megtalálta bennük amit keresett.

Szerzetestanárként Beélynek kevés magánjövödelme volt. A professzori munkáért szemeszterenként 8, a könyvtár rendezéséért évente szintén 8, a bakonybéli rendház kertjének rendezéséért évente 16 f. pengőt kapott. Főként a korabeli lapokba írott cikkei jelentettek számára némi pénzt, melyre igen nagy szüksége is volt, hiszen özvegy édesanyját is támogatnia kellett. Irataiból kitérjük, hogy nagyon szeretett utazni, bár erre sok alkalma nem volt. 1833-ban bátyjával tíz napot töltött Bécsben, majd 1844-ben egy pozsonyi²¹ és egy nagyszombati²² tanártársával négy héten át utazást tett Alsó-Ausztriában. Nagyon vágyott Olaszországba, ahová soha nem jutott el. Talán éppen ezért olvasta olyan figyelemmel, és ezért jegyzetelte ki annyira részletesen Császár Ferenc: *Utazás Olaszországban* című, 1844-ben Pesten megjelent könyvét.²³

Az olvasmánylista és az önéletrajz tartalmazza azoknak a hírlapoknak és folyóiratoknak, a címét is, melyeket Beély rendszeresen olvasott ezekben az években. Megemlíti *Budapesti Híradó* és a *Nemzeti Újság* című konzervatív hírlapokat, a *Tudománytár*t, a *Pesti Divatlap*ot, az *Életképeket*²⁴, a *Világot*, a *Honderűt*, a *Religio és Nevelést*, amely – mint írja – „nekem a szerkesztő szíveségéből jár”. Rendszeresen olvasta a *Der Katholische Jugendbildner* című német pedagógiai folyóiratot, és a saját költségén járatta a *Francendorfer Blätter*nt.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a bakonybéli bencés rendházban élő szerzetesanár, műveltsége alapjait diákkorában önművelés útján szerezte meg. Ismerte a klasszikus szerzőket, az európai filozófia és irodalom jeleseit. Azonban Beély Fidél leginkább saját kora, saját hazája irodalma és tudománya iránt mutatta a legnagyobb érdeklődést. Elmondhatjuk, hogy szinte csak frissen megjelent műveket olvasott. A tanári működéséhez kapcsolódó legújabb pedagógiai-pszichológiai-esztétikai szakirodalmat jól ismerte, kritikával olvasta, és beépítette tantárgyai anyagába. Ugyanígy érdeklődött a magyar nyelv ügye, fejlődése iránt, igyekezett szép tiszta magyarsággal írni, és előadni. Az erre vonatkozó nyelvészeti és szótárirodalom ismerete fontos volt számára. Érdekelte a magyar történelem, de legfőképpen az új, fejlődő magyar irodalom. Ismerte a korszak jelentős költőit, íróit, tájékozott és biztos ítéletű volt a reformkor magyar irodalmában. Szerény

¹⁹ BK. 218. II. 2. I. III. szám. 8.

²⁰ Királyföldi Endre pozsonyi ügyvéd volt, és a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltárnoka.

²¹ Breckska Aurél

²² Kollár Henrik

²³ BK. 218. II. 2. I. II. szám. 14–20.

²⁴ Mint a legtöbb említett lapba, az *Életképek*be maga is írt. 1847 októberében ezt az érdekes megjegyzést olvashatjuk az önéletrajzban: „az *Életképek*hez többé nem dolgozom, miután a szerkesztőséget Jókay Mór vette át, akit én nem ismerek.” (Az előző szerkesztőt, Frankenburgot személyesen ismerte.)

jövedelme jó részét könyvekre költötte. Saját könyvtára 1837-ben 290, 1847-ben közel 400 kötetet tett ki. Kéziratban maradt önéletrajzában minden évben megemlíti legfontosabb olvasmányait egészen 1849-ig. Bár korántsem volt a forradalom híve, élet- és munkakedve a szabadságharc bukása után megtört. A bakonybéli tanárképző tanfolyam megszűnt, Beély Fidél nem taníthatott többé. A kert gondozása, szépítése maradt minden öröme, hiszen bátyja, és szeretett édesanyja is meghalt. Ezekben az években nem publikált, és alig olvasott. 1855-ben új megpróbáltatás érte. „Házfőnök s gymnasiumi igazgatónak nevezetett ki” Kőszegre. A végsőig elkeseredetten írja önéletrajzában: „hogyan én, mint magyar testestül lelkestül, Magyarországon német nyelven tanítsak ... ellenkezett nézeteimmel.”²⁵ Mégis engedelmességet rendfőnöke parancsának. Utolsó éveit Kőszegen töltötte. Az önéletrajz további részei nem szólnak az olvasmányokról, csak az iskolai tanítási és igazgatói terhes kötelezettségekről és az aggasztó kül- és belpolitikai eseményekről. Utolsó éveiben Kőszegen is a kert okozott számára örömet. Már nem olvasott, nem írt, csak fordítgatott kedv és cél nélkül. 1863-ban bekövetkezett halála után iratai Pannonhalmára kerültek. Hatalmas kéziratos hagyatéka történelmi,²⁶ neveléstörténelmi, rendtörténelmi, és mint láttuk, olvasmánytörténelmi szempontból is számos értékes adatot rejt. A hagyatéknak túlnyomó része máig feldolgozatlan.*

FEHÉR KATALIN

A Szegedi Napló hirdetési díjszabása (1908). A modern, 19–20. századi magyar sajtó történetének kutatása meglehetősen irodalom- és/vagy politikacentrikus. Ez nem teljesen indokolatlan, de tagadhatatlanul egyoldalú gyakorlat. Régóta köztudott ugyanis, hogy a modern média nem kis részben üzleti vállalkozás, a pénz körül forog. A hírlapkiadás mint üzlet témaként mégis alig-alig jelenik meg a kutatásban, a hírlapkiadás üzleti háttere és folyamatai a maguk konkrétségében jórészt máig föltáratlanok. Ez a helyzet természetesen nem pusztán valamiféle kutatói önkény vagy egyoldalúság eredménye; a rendelkezésre álló források szerkezete és természete legalább ilyen súllyal esik latba, hiszen az üzleti iratok jórészt elkallódtak vagy hozzáférhetetlenek. Szerencsére a feldolgozható források köre – változó szemléletünk révén – nemcsak szűkül, de olykor tágul is; az utóbbi években például jelentősen föllendült az úgynevezett papírrégiségek gyűjtése. Ez a meglehetősen heterogén és sokáig teljességgel érdektelennek látszó anyag pedig, ha a gyűjtők szenvedélye és rendszerező kedve folytán összefüggő sorozattá állt össze, a sajtótörténet-írásnak is forrásul szolgálhat.

Az egyik ilyen lehetséges papírrégiség-sorozat, amelyet forrásként a sajtótörténet-írás is hasznosíthat, az egykori napilapok „cégjelzéses” levélpapírjainak, úgynevezett firmáinak az időben kiterjedő sorozata. Ezek az előre nyomtatott levélpapírok és számlalevelek ugyanis, praktikus megfontolásból, számos fontos – a lapkiadó cégére s magára a lapra vonatkozó – információt is nyújtanak. A szegedi múzeum számára (egy nagyobb anyag részeként) sikerült megvásárolnom például a *Szegedi Napló*nak¹ egy olyan előnyomatot számlalevelét, amely – az egykori ügyfelek tájékoztatására – egyebek közt a lap hirdetési díjszabását is tartalmazza. Ez, úgy vélem, önmagában is megérdemli a közzétételt, mert a *Szegedi Napló* kiadásának üzleti hátterébe világít bele.

²⁵ BEÉLY FidéL: Életem rajza. BK 218. I. 1. 78.

²⁶ Rendkívül érdekesek például az önéletrajznak az 1848/49-es évekre vonatkozó részei. Több olyan adat olvasható a feljegyzésekben, melyek volt tanítványai, Rómer Flóris és Rónay Jácint, valamint rendtársa Czuczor Gergely szabadságharc alatti tevékenységének azokat az oldalait mutatják be melyek nem közismertek.

* A tanulmány az OTKA támogatásával készült. (T037613)

¹ A lapról s kontextusáról l.: LENGYEL András: „Közkatonái a tollnak...” *Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez*. Szeged, 1999. 26–53.